

de vefat eden İbn Nüceyd'in mezarının VII. (XIII.) yüzyıla kadar mevcut olduğu bilinmektedir. Kuşeyrî'nin onun Mekke'de öldüğünü söylemesi doğru değildir.

Sülemî, zamanının en büyük şeyhlerinden olduğunu söylediği dedesi İbn Nüceyd'den bahsederken, "Kendine has bir yolu vardı" (*Tabakât*, s. 454) demek suretiyle onun melâmet ehli arasında farklı bir yeri olduğuna işaret etmiştir. İbn Nüceyd'e göre kendisinde bir varlık görmediği için melâmet ehlinin maddî ve mânevî hiçbir konuda benlik iddiası olamaz (a.g.e., s. 455, 456; a.mlf., *Uşûlû'l-Melâmetiyye*, s. 152). Diğer melâmetîler gibi İbn Nüceyd de nefsi sâlik için en büyük tehlike olarak görür ve, "Nefsinden razı olması kul için felâkettir" der. Nefsini yüksek gören kişinin din bakımından değersiz olacağını söyleyen İbn Nüceyd'e göre (Sülemî, *Tabakât*, s. 455) insan, bütün davranışlarına ve hallerine riya karışabileceği kaygısı taşımadıkça halis kulluk sahasına ayak basamaz (Kuşeyrî, s. 430). Bunun için de itibar düşkününü olmasının ve toplumda tanınmaması lâzımdır. Şöhret tutkusundan kurtulmayı başarabilen kişi için artık dünyadan da insanlardan da uzak durmak zor olmaz. Tevekkül Allah'ın hükmünü gönül rahatlığı ile karşılamaktır. Sûfinin Allah hakkındaki mârifeti, O'na duyduğu saygının ve O'na hizmet için ayırdığı vaktin miktarından belli olur (Sülemî, *Tabakât*, s. 455-456). Sâlikin, kendisinde bulunmayan mânevî bir hali semâ esnasında varmış gibi göstermesinin otuz yıl giybet etmesin-

den daha sakıncalı olduğunu söyleyen İbn Nüceyd (Kuşeyrî, s. 657), diğer melâmetîler gibi tasavvuftaki semâ uygulamasına itibar etmemiştir.

İbn Nüceyd şer'î ilimlere de son derece önem vermiş, dinî bilgiye dayanmayan her mânevî halin zararının faydasından daha çok olduğunu ifade etmiştir. Dinî emirlere alırsız etmemeyi emir sahibi (Allah) hakkındaki bilginin yetersizliğine bağlamış, bu anlayışla tasavvufu, "Dinin emir ve yasakları altında yaşamaya sabretmektir" şeklinde tanımlamıştır (Sülemî, *Tabakât*, s. 454-456). Rivayet ettiği âlî isnadlı hadisleri ihtiva eden *el-Cüz'* adlı risâlesinin (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 146) bir nüshası İstanbul'da Köprülü Kütüphanesi'ndedir (Mecmua, nr. 1584/3).

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Tabakât*, s. 454-457; a.mlf., *Uşûlû'l-Melâmetiyye*, Kahire 1969, s. 152; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 171, 430, 657; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 382; Halife Nisâbü'rî, *Tercüme ve Telhîş-i Târih-i Nisâbü'rî* (nşr. Behmen Kerîmî), Tahran, ts. (Kitâbhâne-i İbn Sînâ), s. 83; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 279; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 84-85; Attâr, *Tezkiretül 'el-vliyâ'* (nşr. R. Nicholson), Leiden 1907, s. 262-264; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 146-148; a.mlf., *el-İber*, II, 120; Safedî, *el-Vâfi*, IX, 231; Sübkî, *Tabakât*, II, 261; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Beyrut 1977, XI, 288; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 127; Câmî, *Nefehât*, s. 227; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 120; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 50; Sezgin, *GAS*, I, 662; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II, 328 vd.; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisü mahtûâtî mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, II, 240; Necîb Mâyil-i Herevî, "Ebû 'Amr b. Nüceyd", *DMBİ*, VI, 67-68.

ERHAN YETİK

İBN NÜCEYM, Sirâceddin

(سراج الدين ابن نجيم)

Sirâceddin Ömer b. İbrâhîm
b. Muhammed el-Mısıfî
(ö. 1005/1596)

Hanefî fıkıh âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Büyük dedesi Nüceym'e nisbetle İbn Nüceym lakabıyla anılır. Kaynaklar, hocalarından sadece ağabeyi Zeynüddin İbn Nüceym'in adını zikretmektedir. İbn Nüceym ilmi birikimi, titizliği, sade ve akıcı üslubu sayesinde karmaşık meselelerle ağıdalı fikhî metinleri anlaşılır hale getirmekte maharet sahibiydi. Yaşadığı devirde devlet adamları, ulemâ ve halkın sevgisini kazandı. Cemâziyelevvel 993'te (Mayıs 1585) tamamladığı *el-İkdu'l-cevher* adlı risâlesinin başındaki bir ifadesinden o tarihlerde Şeyhûniyye Medresesi'nde ders verdiği anlaşılmaktadır (Şeşen, II, 230). 6 Rebiülevvel 1005 (28 Ekim 1596) tarihinde Kahire'de vefat etti ve ağabeyinin Seyyide Sekîne hazîresindeki kabrinin yanına defnedildi.

Eserleri. 1. *en-Nehrü'l-fâ'ik*. Hanefî mezhebinin temel fıkıh kitaplarından olan Ebü'l-Berekât en-Neseffî'ye ait *Kenzü'd-dekâ'ik*'in en önemli şerhlerinden biri olup birçok yazma nüshası günümüze ulaşmıştır (bk. KENZÜ'D-DEKÂİK). 2. *İcâbetü's-sâ'il*. Tarsûsî Necmeddin Efendi'nin yargı hukukuna dair *Enfa'u'l-vesâ'il* adlı eserinin muhtasarı olan kitap Brockelmann tarafından ağabeyi Zeynüddin İbn Nüceym'e nisbet edilmiştir (*GAL Suppl.*, II, 87, 427). 3. *Tetimme fi'l-furûk mine'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Zeynüddin İbn Nüceym'in meşhur eserinin altıncı bölümünü oluşturan "el-Furûk"u tamamlayan bir çalışmadır. Ahmed b. Muhammed el-Hamevî'nin *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* şerhi *Ğamzû 'uyûnî'l-beşâ'ir* ile birlikte yapılan baskılarında (İstanbul 1290; Beyrut 1405/1985) nâşir tarafından Sirâceddin İbn Nüceym'e atfedilmiştir. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'in Dimaşk baskısının (1403/1983) nâşiri Muhammed Mutî' el-Hâfız da esere yazdığı mukaddimede (s. 10) Sirâceddin İbn Nüceym'e nisbet ettiği *Tetimme*'yi altıncı bölümün sonuna eklemiş, baş tarafına koyduğu açıklamada ise İbn Âbidîn'in bu kısmın Zeynüddin İbn Nüceym'e ait olduğu yönündeki iddiasına dikkat çekmiştir (s. 493). Brockelmann ise eseri Zeynüddin İbn Nüceym'e nisbet

Sirâceddin
İbn Nüceym'in
el-İkdu'l-cevher
fi'l-kelâm 'alâ
Sûretü'l-Keuşer
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Köprülü Ktp.,
Fâzil Ahmed Paşa,
nr. 1582/3)

etmektedir (GAL, II, 401; ayrıca bk. el-EŞ-BÂH ve'n-NEZÂİR). 4. *el-İkdû'l-cevher fi'l-kelâm 'alâ Sûreti'l-Kevşer* (Köprü-lü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1582/3, vr. 73-94) (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 252, 401; Suppl., II, 87, 266, 427; Şeşen, I, 266, 287-288; II, 230).

BİBLİYOGRAFYA :

Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. M. Mutî' el-Hâfız), Dimaşk 1403/1983, s. 493; ayrıca bk. neşreden girişi, s. 10, 28; Keş-fü'z-zunûn, II, 1151, 1516-1517; Muhibbî, *Hu-lâsatü'l-eşer*, III, 206-207; İbnü'l-Gazzî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, IV, 339; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 135; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 2544; Brockelmann, GAL, II, 252, 401; Suppl., II, 87, 266, 427; İzzâ-hu'l-meknûn, I, 25; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 796; Zirikî, *el-A'lâm*, V, 196; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VII, 271; a.m.f., *el-Müstedrek 'alâ Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1406/1985, s. 522; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrişü mahtûâtı mektebeti Köprülû, İstanbul* 1406/1986, I, 266, 287-288; II, 230; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 125.

AHMET NEDİM SERINSU

İBN NÜCEYM, Zeynüddin
(زين الدين ابن نجيم)

Zeynüddin b. İbrâhîm
b. Muhammed el-Misrî
(ö. 970/1563)

Hanefî fıkıh âlimi.

926 (1520) yılında Kahire'de doğdu. Adı kaynaklarda Zeynelâbidîn veya kısaca Zeyn olarak da geçmekte, dedelerinden Nüceym adlı birine nisbetle İbn Nüceym olarak anılmaktadır. Şerefeddin el-Bulkî-nî, İbnü's-Şelebî diye tanınan Şehâbeddin Ahmed b. Yûnus el-Misrî, Emînüddin Muhammed b. Abdülâl ed-Dimaşkî, Ebû'l-Feyz es-Sülemî, İbnü'l-Halebî, Nûreddin ed-Deylemî el-Mâlikî ve Şukayr el-Mağribî gibi âlimlerden ders aldı; erken yaşta fetva ve ders vermeye başladı. İbn Kut-luboğa ile (ö. 879/1474) Burhâneddin İbnü'l-Kerekî (ö. 922/1516) İbnü'l-İmâd tarafından onun hocaları arasında zikredilmekte, İbn Nüceym'in eserlerini neşreden Abdülazîz el-Vekîl, Halîl el-Meys ve Muhammed Mutî' el-Hâfız gibi çağdaş araştırmacılar da bu hatayı tekrarlamaktadırlar (ayrıca bk. DMBİ, V, 38). Döneminde Mısır'ın önde gelen Hanefî âlimlerinden biri olan İbn Nüceym tasavvufa da yönelip Şeyh Süleyman el-Hudayrî vasiyetiyle tarikata intisap etti. Abdülveh-hâb eş-Şarânî, İbn Nüceym'in öğrenimi bırakma konusunda kendisine danıştığı-

nı ve kendisinin ona tahsilden sonra tarikata intisap etmesi tavsiyesinde bulunduğunu kaydeder. Şarânî ayrıca İbn Nüceym'in, etrafında geniş bir ders halkası teşekkül eden faziletli bir zat olduğunu, onunla on yıl arkadaşlık yaptığını ve 953 (1547) yılında hacca birlikte gittiklerini belirtir (Gazzî, III, 154; Leknevî, s. 113). Kaynaklarda İbn Nüceym'in yetiştirdiği birçok talebe arasında kardeşi Sirâceddin İbn Nüceym, Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî, Kemâleddin İbn Ebû Şerîf el-Makdisî'nin torunu Muhammed b. Ali el-Alemî anılmaktadır.

İbn Nüceym 8 Receb 970 (3 Mart 1563) tarihinde Kahire'de vefat etti ve Sükeyne bint Hüseyin b. Ali'nin kabri yanında defnedildi. Bu tarih, onunla ilgili bazı bilgileri kardeşi Sirâceddin İbn Nüceym'den alan Takıyyüddin et-Temîmî tarafından kaydedildiği gibi (*et-Tabakâtü's-seniyye*, III, 275), oğlu Ahmed'in derlediği *Resâ'ilü İbn Nüceym*'in önsözünde (s. 7) ve Ham-evî'nin *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* hâşiyesinde de geçmektedir (Leknevî, s. 134). Ancak Temîmî vefat gününü 7 Receb, Gazzî ise talebesi Muhammed el-Alemî'den naklen ölüm tarihini 969 (1562) olarak kaydeder (*el-Kevâkibü's-sâ'ire*, III, 154).

Eserleri. 1. *el-Bahrü'r-râ'ik*. Ebû'l-Be-rekât en-Nesefî'ye ait *Kenzü'd-dekâ'ik* adlı eserini önemli şerhlerinden biridir. İbn Nüceym'in "el-İcâretü'l-fâsîde" bah-sine kadar getirdiği esere Muhammed b.

Hüseyin et-Tûrî bir tekmile yazmıştır. *el-Bahrü'r-râ'ik*, kenarında İbn Âbidîn'in *Minhatü'l-hâlik* adlı hâşiyesi olarak basılmıştır (I-VIII, Kahire 1311, 1323, 1334; son cilt tekiledir). 2. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir**. Bu tür eserlerin en önemlilerinden olup *Mecelle*'nin hazırlanması sırasında eserden önemli ölçüde faydalanılmıştır. Çeşitli neşirleri yapılan (Kalküta 1241; Kahire 1290, 1298, 1322; nşr. M. Abdülazîz el-Vekîl, Kahire 1387/1968; nşr. M. Mutî' el-Hâfız, Dimaşk 1403/1983) *el-Eşbâh* üzerine birçok şerh ve hâşiye yazılmış, bunların önemli bir kısmı basılmıştır. Gedizli Mehmed Efendi, bazı ekleme ve çıkarmalar yaparak eseri *Müfâdû'l-Eşbâh* adıyla yeniden düzenlemiştir (DİB Ktp., nr. 3761). 3. *el-Fevâ'idü'z-Zeyniyye fi mezhebi (fıkhi) l-Hanefiyye*. Müellifin *el-Eşbâh*'tan önce kaleme aldığı eser çeşitli konularla ilgili umumi kaidele-ri ve istisnalarını ihtiva etmektedir (Kal-küta 1244; bk. Brockelmann, GAL Suppl., II, 426; nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlû Süleyman, Demmâm 1414/1994). İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'in önsözünde (nşr. M. Mutî' el-Hâfız, s. 10) bu eserde 500 kadar kaideyi, oğlu Ahmed ise *Resâ'ilü İbn Nüceym*'in mukaddimesinde (s. 7) babasının 1000'i aşkın kaideyi tesbit ettiğini belirtirse de Ebû Ubeyde neşrinde eserde 225 kaide yer almaktadır. 4. *el-Fetâvâ'z-Zeyniyye* (*Fetâvâ İbn Nüceym*). Müellifin oğlu Ahmed, yine *Resâ'il*'in mukaddimesinde (s. 7), daha son-

Zeynüddin
İbn Nüceym'in
*el-Eşbâh
ve'n-nezâ'ir*
adlı eserinin
ilk ve son sayfaları
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 1393)

